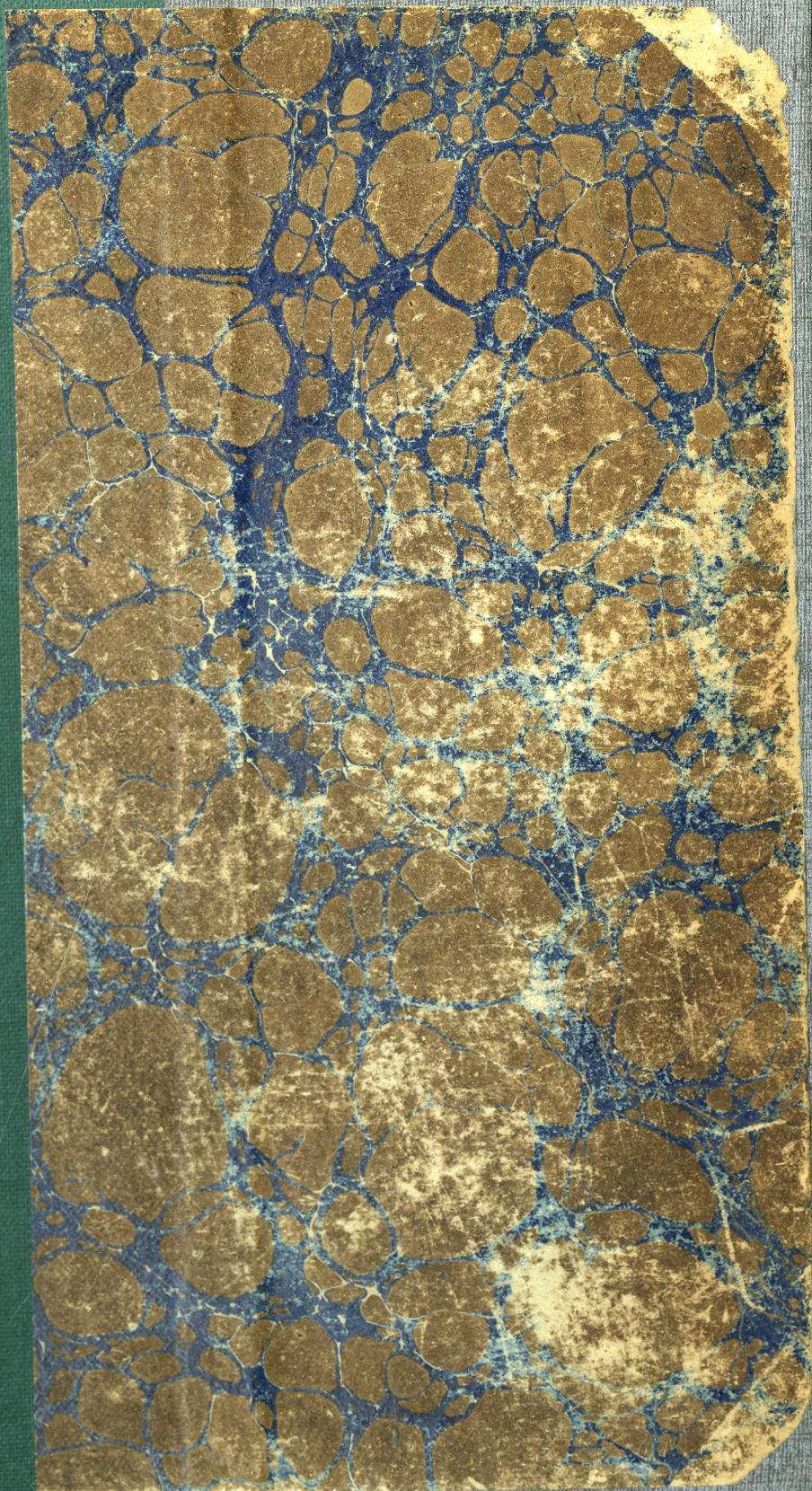

Politikai
röpiratok

154.

154
1368

AZ EGYETEMI TANSZABADSÁG ÉS A SZIGORLATI SZABÁLYZATOK.

REKTORI BESZÉD,

MELYLYEL

GENERSICH ANTAL

orvos és sebész tudós, szemész és szülész mester, a m. kir. budapesti orvosegylet levelező, a magyar term.-tud. társulat és az erdélyi muzeum-egylet rendes tagja, a kolozsvári orvos term.-tud. társulat tagja és orvosi szak-elnöke, Kolozsvár városa tiszteletbeli főorvosa, a kolozsvári egyetemen a kór-boncztan nyilvános rendes, a leíró és tájboncztan helyettes tanára, az orvosi kar volt prodekánya és Dekánja s az egyetem e. i. Rectora

AZ 1877/8. TANÉVET MEGNYITOTTA.

2.

KOLOZSVÁRT.

NYOMATOTT STEIN J. MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMI NYOMDÁSNÁL.

1877.

DE BELLACI BEZA

Tisztelt egyetemi közgyűlés !

Igen tisztelt gyűlekezet!

A tudomány-egyetem karainak sora szerént az orvosi karra esvén a jog és kötelesség, hogy a beköszöntő tanév folyamára rektort adjon, — a rectori hivatal betöltése végett kiküldött bizottság szavazat többsége csekély személyemben találkozott. Ezen megtiszteltetést sem érdemeim, sem képességem, sem tapasztalatomnak nem tulajdoníthatom, hanem egyedül a tisztelt választó bizottság, illetőleg az általa képviselt egyetemi testület irántam való barátságos indulatának és ki nem érdemelt jóvéleményének eredményeül tekinthetem; s midőn a megtisztelő bizalom előtt hódolattal meghajolva az egyetemi rectori állást kötelességszerűleg elfogialom, hiányaim érzetében elég okom van tartani attól, hogy legjobb igyekezetem mellett is alig fogok megfelelni az elvállalt díszes állomásra vonatkozó minden kívánalmaknak. Tehetségeim közepszerűségének tekintetéből az igen megtisztelő hivatalt inkább mellőznöm, mint elvállalnom kellene; de bátorítólag hat reám azon körülmény, hogy a rector szűkebb administratív hatáskörében az egyetemi iroda tisztjeinek lelkiismeretes buzgalmára és képességére számolhat és fontosabb hivatalos ténykedéseiben nincs

magára hagyva ; mert egyetemünk alkotmányos szerkezete mellett egyrészt böles tanácsban részesül a lelépő rektor részéről, ki a mult évben ügyeinket éles belátással, tapintatos erélylyel és fáradhatatlan tevékenységgel vezette ; másrészt a prorektor, a tanár-testületeknek dékánjai és prodékánjai által képezett tanács szakavatott és hathatós támogatását élvezi. Csakis ezen kedvező körülmények mellett, továbbá valamenynyi tisztelt tanártársaim őszinte és lelkes közreműködése segélyével lehet reménylenem, miszerint a diszes állást, melyre a bizalom emelt, betölthessem s az egyetem ügyeit oly módon intézhessem, hogy sokféle külső akadálylyal küzdő előhaladásunk, melyet a lelépő rektor kimerítő beszámoló beszédében felmutathatott, ezen évre nézve is kilátásba helyeztessék.

Igaz ugyan, hogy a keletkezés nehézségei s főleg elődeim által ismételten és elég erélyesen hangoztatott anyagi hiányaink, még most is zsidbasztólag hatnak ezen egyetem működésére ; hisz 5 évi jelentéstételünkben a tanács, minden kar, sőt mind-egyik tanár a kivánalmaknak egész sorát volt kénytelen fölvenni, melyeknek teljesítésétől függ a sikeres működés : mindazonáltal kétségtelen marad, hogy az egyetem egész berendezése évről-évre lassan bár, de még is folytonosan tökéletesebb lesz és intézetünk mind a tanítás, mind a tudományos buvárlat terén gyümölcsözőbb és sikerdúsabb tevékenységet fejt ki.

„Van még hiány és baj, van alkotni való elég, hogy egyetemünk azon színvonalra emeltessék, melytől elmaradnia nem szabad“ ha eddigelé minden

kar, minden tanár mostoha helyzetét érezve, új meg új felterjesztésekkel igyekezett belőle kibontakozni, a tudományos működésre szükséges feltételeket kivívni: ezentul sem fogunk e sisyphusi munkától hátrálni és az ismételt visszavetés daczára el nem csüggedve, közoktatásügyi miniszterünk jóakaró támogatásával utóvégre mégis a szükséges anyagi alapot el fogjuk érni, intézeteink mostani hiánya pótlásával kisszerűségükből ki fognak emelteni olyanokká, hogy a tudományok folytonos óriási haladásában közreműködve a budapesti anya-egyetemmel s a birodalom és külföld egyetemeivel a versenyt méltóan fölvehessük.

Erősen hiszem, hogy a hazafias kormány a kolozsvári egyetemet nemcsak szellemileg, hanem anyagilag is a budapestivel egyrangúvá fogja tenni, és oly segélylyel fogja ellátni, mely szabad fejlődését és virágzását lehetővé teszi, — kitartó törekvésünk folytán meg fogja hozni „országgyűlésünk azt az áldozatot, mely nem is áldozat, mert egy kölcsön-tőke sem törleszti magát oly bizton, s nem gyümölcsöz oly gazdagon — s nem szellemileg egyedül, hanem majdan anyagilag is, mint a melyet valamely nép a kultura előmozdításába fektet.“*) De addig is, míg a várva várt erélyesebb segély bekövetkezik, a helyzet kellemetlensége a buzgó igyekezetet nem csüggesztheti el, mert van egyetemünknek egy nagy, egy éltető ajándéka, mely még a kedvezőtlen anyagi viszonyok közt is egyetemünk működési sikerét biztosítja, haladásának zálogául szol-

*) Toldy rektori beszéd 187 $\frac{1}{2}$, 69 lap.

gál. Az egyetemi életnek ezen nagyfontosságú előfeltétele és nélkülözhetlen közege a tanszabadság, elidegeníthetlen birtokunk, s ennek alapján önkormányzatilag működő egyetemünk az egyetem szellemi életének főtényezőjét, a szabad oktatást, a szabad egyetemi tanulást saját maga adván: életképességét, nevét, dicsőségét maga teremti meg.

A tanár, ki hivatásának mikénti megfelelésében, tudományos működéseért, tanításának sikeréért, csak saját lelkiismeretének felelős, erkölcsi ép jellem mellett fáradhatatlanul küzdeni fog, hogy mindazon akadályok, melyek őt feladatának megoldásában gátolják, eltávolíttassanak; és a szünetet nem tűrő és folytonos haladást feltételező komoly munkának sikerülni fog a tudományos közvélemény elismerését kivívni, s evvel együtt az ország bőkezűbb segélyezését kieroszakolni. Ezen küzdelem, a szabad tanításból kifolyólag mindég fenn fog állani, s ha netalán egyik-másik belefáradna, a nemes verseny ki fogja ragadni nyugalmaiból és újra a küzdőterre hozni. Így a tanítási szabadsággal járó szellemi függetlenségünk ki fogja küzdeni az anyagi függetlenséget s elő fogja teremteni azon eszközöket, melyek hiánya eddigelé a szabadabb mozgást akadályozta; új intézetek felállítása, czélszerűbb és tökéletesebb felszerelése, kórházi ügyünk végleges rendezése és az új kórház felállítása be fog következni, könyvtárunk a kor igényeinek megfelelőleg fel fog szereltetni s minden egyéb kellék, mely a szabad haladáshoz szükséges -- meg lesz adva; s épen azért nem is képzelhetem, hogy ezen intézet, „melynek kulturai hivatása már helyi viszonyok által adva van,“

s melynek működése ezen országrész jövőjére nézve életkérdés, erőteljes és munkaképes tanárai csüggedése miatt elsülyedjen.

Adja az ég, hogy már ezen tanév folyama alatt az egyetem anyagi helyzete javuljon! Magam részéről bizonyára szolgálatkész tevékenységemet e nemes cél elérésére, nem csak felajánlom, hanem szoros kötelességemnek tartom az egyetem bajait s érdekeit minden részben és intézetben tanulmányozni s menynyiben erőmtől telik, a szükséges segínyt kieszközölni. Legboldogabb élet-éveim leend ez, ha tisztelt tanár-társaim együttes működésével sikerülne, az oly gyakran hangoztatott akadályokat vagy azoknak nagy részét ez évben leküzdeni. És a mint máskép legközvetlenebb és legfontosabb kötelességemnek tartandom „az egyetemi élet szabadságát védeni, de egyszersmind az avval való visszaélést megakadályozni, a rend felett örködni, a fennálló szabályok és törvények megtartására ügyelni és azoknak minden irányban érvényt szerezni:“ úgy igyekezni is fogok ezen feladatoknak tölem kitelhetőleg megfelelni, s kérem tisztelt tanár-társaimnak ezen működésemben való önzéstelen, szives támogatását.

Igen tisztelt gyülekezet! Midőn ezeknek előbotásával a rektori tisztelet elfoglalom, oly tárgyról kívánok még szólni, mely egyetemi életünk legfontosabb érdekeire vonatkozik, és úgy egyetemi tanártársaim, mint hallgatóinkra nézve, nemkülönben az egyetem működése iránt oly élénk részvételt tanusító, habár az egyetem szorosabb határain kívül levő tisztelt közönségre nézve, némi érdekléssel lehet,

t. i. arról kívánok értekezni, hogy az utóbbi évek alatt egyetemünk szigorlati és tanulmányi rendjében létesített megszorítások kívánatosak és szükségesek-é, s mennyiben összeegyeztethetők a tanulási szabadsággal?

Az egyedül helyes és jelenleg már általában elterjedett felfogás szerint az egyetemi működésnek célja nem lehet más, mint az állam kulturai állapotának erélyes fejlesztése oly módon, hogy a tudományt művelő szaktudósokat és önállólag gondolkozó, tág ismeretkörrel bíró tudós szakembereket neveljen, mit régi és új tapasztalás szerint a szabad tanítás és szabad tanulás útján legjobban érhetni el.

A tanszabadságnak ugy, mint minden intézménynek, alaki és lényeges része van, s nem hiszem, hogy volna más állami intézmény, hol e két rész többek által feleseréltetnék; — hisz még a legilletékesebb körökben is évek s évtizedek mulnak el, míg erőt vesznek magukon, hogy a mellékes, részben egyenesen hátrányos külsőségek feláldozása által a lényeg megmentessék. Az ez irányban czélt módosítások félnék és tétovázó keresztülvitele bizonyítja, hogy az intézkedések helyességéről néha még magok a módosítások teremtői sem jutottak határozott meggyőződésre.

Bár mily különbözők legyenek a nézetek a tanszabadság alaki tulajdonságai felől, ugy hiszem mindenki egyetért abban, hogy lényege kormányunk részéről bölcs belátással és szabadelvűséggel kellőleg biztosítva van, a mennyiben mind a tanítási szabadság, mind a szabad tanulás az ide vonatkozó

rendeletekben egészen határozott s félreérthetlen kifejezést talál. Az egyetemi tanár tananyagának fel fogásában és tudományos megállapításában semmi nemű külső kényszer által nincs korlátozva, és feljogosíttatik feladatának bebizonyított s feltételezett szakképzettségéhez képest megfelelni; szakmája mi kénti mivelésének, tanítási modorának megítélésében — mint legilletékesebb — egyén saját jóbélátására van utalva és buvárkodásának, tanításának sikereért saját lelkiismeretén kívül csupán tanítványainak és a tudományos közvéleménynek felelős.*) A hallgató pedig tudományos kiképezésében sem egy bizonyos tanárhoz, sem egy bizonyos egyetemhez, sem magasabb helyről decretált tankönyvekhez nincsen kötve, hanem saját jóbélátása szerint járhat el ezeknek kiválasztásában, s igyekezetének sikere, nem a holt betű szerint méretik és nem csupán a megállapított tények ismerete, a sarkalatos igazságok és igaznak tartott tantételek megértése szerint, hanem főleg a szerint ítéltetik meg, hogy szaktudománya szellemében önálló bíráló gondolkozásra jutott-e vagy sem.

A tanszabadságnak ezen rövid vonásokban körülírt lényege kifejezést talál azon alaki intézkodésekben, melyek egyfelől, t. i. a tanítási szabadságra vonatkozólag, az egyetem szervezkedési és ügykezelési szabályaiban, a tanári állomások betöltését meghatározó módozatokban, s a magántanári szabályzatban vannak letéve; másfelől a tanulási szabadságot illetőleg a tanulmányi és fegyelmi rendben és a szigorlati szabályzatban foglaltnak. A mi a ta-

*) Than az egyetem újjáalakítási ünnepélyén m. beszéde 1876.

nítási szabadságra vonatkozó alaki intézkedéseket illeti, ezek a tanszabadság behozatala óta ugyszólván változatlanul fennállanak; a szabad tanítás egyedüli megszorítása kezdettől fogva csak abban állott és áll ma is, hogy a tanár köteles tantárgyát a megállapított óra számban és előre kijelölt időben úgy adni elő, hogy minden fontosabb fejezet szőnyegre kerüljön. Ellenben a tanulási szabadságra vonatkozó intézkedések, melyek a kitűzött tárgy természete szerint minket közelebről érdekelnek, a tanszabadság behozatala óta többszörös változáson mentek keresztül, s ha az eddigelé kibocsátott tanulmányi és szigorlati szabályokat szemügyre vesszük, kitűnik, hogy a tanulás szabályozásáról is áll, mit James Macintosh az országos constitutiokról mondott: „They are not made but grew.“ Ismeretes tény, hogy a tanszabadság már az 1848-ik évi XIX. törvencikk által hazánkban elvileg el lett fogadva, de gyakorlatilag csak a forradalom lezajlása után lett a német kormány, név szerint gr. Thun Leo miniszter által az 1849. sept. 30-ki (401 sz.) és 1850 oct. 2-ki (8211 sz. a.) rendeletekben az osztrák birodalom valamennyi egyetemébe és így a hazai budapesti egyetembe is átültetve. Az 1850-ki tanulmányi rend a német egyetemek akkori szabályzatának mintájára készült, de szabadelvűség tekintetében még túlhajtott azokon, „a szabadlábba kibocsátottak kimutatni akarták, hogy szabadabbak a szabadoknál s a szigorlati rendszer haragos piros demokracius jellege,“ a legszembetűnőbb ellentétben állott az ugyanekkor politikai téren behozott abszolutizmussal. Ezen tanulmány rendszer, a tanokra

vonatkozó részében a hallgatónak tökéletes szabadságot adott választani, mely előadást, és mely tanártól, mely sorban kíván hallgatni: — szabad költözködési jogot biztosított nemcsak az osztrák birodalombeli, hanem külföldi egyetemekre nézve is s a félévi vizsgákat eltörölte. Megszorításai egyedül arra vonatkoztak, hogy a szaktudományokból teendő szigorlatra becsátáskor a jelölt köteles volt kimutatni, hogy 6, vagy 8, illetőleg 10 félévet egyetemen töltött és pedig azok bizonyos számát belföldi egyetemen, s hogy a szigorlati rendben előirt tárgyakat hallgatta. Egy félév beszámítására minden kar hallgatójának elégséges volt hetenkénti 10 órának bemutatása; az egész tanulmány folyam alatt semmiféle vizsga sem kötelességgé téve, sem megengedve nem volt, colloquiumra is csak a tandíjmentes és ösztöndíjas hallgatók köteleztettek.

De már az 1851. évi 6485|584. sz. a. miniszteri rendeletben intézkedések tétettek arra nézve, hogy a tanszabadság joga ne vétessék jognak az esztelenségig terjedő abszolút önkényre, és az akadémiai hatóságok és tanárok felhatalmaztatnak, hogy a hallgatók tantárgyaik szabad kiválasztásánál a természetes egymásután ellen elkövetett szembetűnő botlások megszüntetésére a szükséges intézkedéseket tegyék meg; a tanárok feljogosítatnak s kötelezettek úgy intézkedni, hogy az előadások látogatásában s a tanulmányokban kifejtett magán szorgalomban a tanszabadság ne tekintessék akadémiai indolentiára való törvényes engedélynek s ne alacsonyíttassék le a hanyagságra való szabadalomná;

az e tekintetben követendő eljárás figyelmükbe ajánlatik.

Ezen általános intézkedéseken kívül a későbbi időben az egyes karok hallgatóira vonatkozó specia-
lis megszorítások állapítottak meg. Így a jogászok — az 1855. oct. 2-ki 15562 sz. rendeletben köte-
leztetnek, főtantárgyaikat bizonyos megállapított sor-
rendben hallgatni, e mellett bizonyos más tantár-
gyakat frequentálni, s így a szabad választás csak
nehány mellék tárgyra szorítottatott. Egyszersmind
köteleztettek a joghallgatók a 2 év végén leteendő
államvizsgára oly módon, hogy annak, ki ezen vizs-
gát az 5-ik félév végeig le nem tette, tovább hall-
gatott félévei a kiszabott quadrienniumba be nem
számíthatók. Ugyan ekkor még egy 2. és 3-ik ál-
lamvizsga is hozatott be, melyek a 8-ik félév folya-
mán s illetőleg annak befejezése után letehetők, és
végre a félévek beszámíthatása a 4-ik és 8-ik fél-
évben 12, a többi félévekben hetenkinti 20 óra
hallgatásától tétetett függővé. Az 1874. febr. 5-én
3055 sz. a. m. rendelet által a joghallgatók köte-
leztetnek az előkészítő tantárgyakból az első tanév
végén, vagy legkésőbb a második tanév szeptembe-
rében alapvizsgát tenni; mert különben a 3-ik fél-
év és az azontul az egyetemen töltött tanidő a ren-
des quadrienniumba be nem számítható. Hasonló
megszorítás mellett a második alapvizsga a 2-ik
tanév végén vagy a következő tanév szeptember
havában okvetlenül leteendő s ezen két alapvizsgán
kívül az egyetem kebelén belől még két elméleti vizs-
ga van, a jogtudományi és államtudományi vizsga,
melyek közül az egyik a 3-ik tanév, a másik a 4-ik

végén leteendő; a félévek beszámíthatásánál pedig kivétel nélkül hetenként 20 óra hallgatása követeltetik.

A bölcsészeti és természettudományi karok hallgatói számára a tanulási szabadság külsője látszólag ugyan teljes épségben maradt, sőt az 1874-ki egyszerűbb szigorlati szabályzat a tudori fok elérhetését megkönnyítette; mind a mellett mégis épen ezen karoknál a tanulási szabadság alakiságára nézve a legbehatóbb megszorítások történtek; mióta t. i. a bölcsészeti és természettudományi karok mellé az állami tanárképezdek felállítottak (1870-ben) az ezen karoknál beigtatott hallgatók majdnem kivétel nélkül, vagy rendes, vagy rendkívüli tanárképezdei tagok, vagy olyanok, kik azzá lenni óhajtanak; a képezdei tagokra nézve pedig az 1870-ik, az 1872. és 1876-ki tanulmányi és szigorlati szabályzatok a választott szaktudományokban való kiképzés módozatait oly szűk korlátok közé szorítják, hogy a tanszabadság fenn érintett alakiságainak nyoma sem maradt meg; — mert eltekintve attól, hogy a félévenként hallgatandó óraszám minimuma 15-re tétetik, hogy a hallgatók a meghatározott tantárgyakat a megállapított sorrendben és bizonyos tanároknál hallgatni és a meghatározott gyakorlatokban részt venni kötelesek, de még más elő nem irt tárgyak vagy gyakorlatok felvállalásánál is tartoznak az igazgató és a szakosztálybeli tanárok tanácsát kikérni és erre vonatkozó utasításukat pontosan követni. Jogaiknak élvezete ezen kötelezettségeknek pontos teljesítésétől, és a colloquiumok s

írásbeli munkálatok által kimutatandó kellő előmeneteltől feltételeztetvén.

Legállandóbban maradtak meg a tanszabadság formáitása az orvoshallgatóknál. Az 1851-ben újból kiadott 1833-beli tanulmányi terv elavult volta miatt nem igen vétetett figyelembe, úgy hogy a legtöbb hallgató létezését sem tudta; a félév beszámíthatására hetenkint 10 óra hallgatása elégséges maradt, a hallgatók az egész quinquennium alatt semmiféle vizsgát nem tettek, nem is tehettek és az egész tanfolyam, ha csak tanpénz vagy ösztöndíjak nem jöttek kérdésbe, egyedül a szintén elavult 1833-ki szigorlati rend által szabályoztatott némileg. Ezen rendszer már az első 10 év alatt tarthatlanak bizonyult s hosszú készülődés után 1873—1874-ben ideiglenes intézményekkel kezdeményeztetett és 1875-ben kibocsáttatott az új szigorlati rend, mely a régitől abban különbözik, hogy ezentul az összes orvosi tudományból csak egy oklevél adatik ki, — hogy gyakorlati vizsgák is hozatnak be és a hallgatónak megengedtetik bizonyos vizsgákat még a tanfolyam alatt tenni le, a régi két orvostudori szigorlat helyébe 14 részlet vizsga és két öszszvizsgálat lett megszabva, több új tantárgy kötele-sé tetetett; a tanfolyam alatt tehető vizsgák idejét illetőleg is bizonyos megszorítás történt, menyinyiben a 3 természetráji elővizsga és az orvostudori előszigorlat csak az 5-ik félév bevégeztéig engedtetik meg, s ha valaki ezt elmulasztja, csak az 5 évi tanfolyam teljes befejezte után jelentkezhetik vizsgára. Egyébként ezen új szigorlati rendszer és a rajta felépülő tanterv a tökéletlenség oly szembetü-

nő jeleit viseli magán, hogy a legnagyobb valószínűséggel további változásokat várhatni s így nem lehetetlen, hogy a joghallgatókra már 1855-ben és újlag 1874-ben kibocsátott rendeletek értelmében az orvostanhallgatókra is új megszorítások fognak alkalmaztatni.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a politikai téren mindinkább megszilárdult önkormányzati szabadsággal látszólagos ellentétben a tanulási szabadság rendszerének alaki attribútumai lassanként elenyésztek; a kezdő egyetemi hallgató, ki középtanodai kényszer-helyzetéből kibúván az egyetemen korlátlan szabadságot vél találni, nagyon csalódik, és megtörténhetik, hogy ekkor ellenkezésben találja a fennen hirdetett tanszabadságot a complicált és részben csakugyan szigorú tanulmányi tervekkel és szigorlati rendszerrel, melyeknek magát alá kell vetnie. A tárgyak hallgatása nagyobb részt nem tőle függ, mert a főtantárgyak s többnyire ezeknek egymásutánja a szigorlati és tanulmányi rendben vannak kiszabva, az előadások látogatása ellenőriztetik, s előmenetétét is bizonyítani kénytelen a hallgató; mert a bizonyos időben leteendő colloquiumok conversatoriumok, vizsgák és szigorlatok előli kibúvás esetében érzékeny materialis hátrányokat szenved. Ha e mellett még szemügyre veszi, hogy a fő tantárgyak, melyek hallgatására köteleztetik, rendszerint csak egy tanár által adatnak elő, — s így a tanárok közti választás egy egyetemen tényleg nem lehetséges — rövid okoskodás útján azon megállapodáshoz jut, hogy a tanulási szabadság mai nap már csak elvben, csak a papíron maradt meg. De

még a tanulók körén túlelmeledő idealis követői is a korlátlan tanszabadság rendszerének, mai nap már visszszarettennek a még tovább bekövetkezhető megszorításoktól s komoly aggodalommal ijedeznek azon lehetőségtől, hogy az egyetemen netalán még az évi vizsgák is be fognak hozatni, — mihez a jogi kar ugy is már meglehetősen közel áll. Különösen az orvosok közt sokan találkoznak, kik Gusserowval*) rámutatnak a francia orvosi tudomány hanyatlására, melyet szerinte a vizsgák végtelen sora okoz s egyetemünknek hasonló jövőt jósolnak, ha a megszorításokban tova halad. Gusserow felsorolva a vizsgákat, melyeket egy francia orvos hallgató letesz, mig az orvostudori fokot eléri, azt kérdezi: vajjon hihető-e, hogy egy oly sokszorosan, bár nem mindig szigoruan vizsgált ember: megtarthassa továbbbi életére a tudományos vizsgáldás iránti szeretetét.***) És a tiszta tanszabadságért oly lelkesen buzgolkodó szellemdús tanárunk, Than is, ugy látszik különös súlyt fektet arra, hogy szigorlataink nincsenek időhez kötve.***)

*) Rektori beszéd. Zürich 1870. 26 l.

**) Gusserow innen származtatja, hogy Franciaországban az orvosi téren oly kevés valóban érdemes és kitünő munkálat hozatik létre; innen a pusztá és meddő vitatkozásokat, melyek az Académie de Médecine olvasásánál és meghallgatásánál az idegent oly sajátágosan lepik meg. Mellékesen bár, meg kell itt jegyezni, hogy e nyilatkozat 1870-ben szülemlett meg és így a francia ellenes gyűlölettől nem épen ment; másodsor, hogy az értékes francia orvostudományi munkák kisebb számát inkább a munkaerőnek a némethez képest aránytalan kevés voltában kell keresnünk, a 3 francia orvoskarra huszonhárom német egyetem esvén. Vannak még más körülmények is, melyek fejtegetésébe itt be nem bocsátkozhatom, de semmi esetre sem kell az indokot a vizsgák nagy számában keresnünk, mely ugy sem igen haladja meg a németekét, ha t. i. az államvizsgák is beszámíttatnak.

***) Rektori beszéd az egyetem újjaalakítási ünnepélyén. 35 l.

Ha tehát egyetemünkön a megállapított tanulmányi terv vagy a részben határozott időben leteendő vizsgálatok és szigorlatok csakugyan hátrányosak az önálló és szabad tudományos kifejlődésre, ha ezek képesek a tudomány hanyatlását létrehozni: akkor erkölcsi kötelességünk oda törekedni, hogy e kötelek lehetõleg föloldassanak, vagy ha szükséges, végleg eltöröltessenek, hogy aztán csakugyan szabadok legyünk és mindenki saját jó belátása szerint tanuljon és tanítson, a mit, a hol és a mikor akar. Csodálkozni lehet, hogy a tanítás terén oly szabad Németországban miért nem törölték el végkép az orvosi szigorlatokat; a ki csak a németországi extern orvostudorokat vagyis azok vizsgálatait ismeri, valóban azon gondolatra is jöhetne, hogy bizonyos egyetemek a szigorlatokat egyedül a díjak miatt tartják, a régi olasz doctorok elve szerint: *sumimus pecuniam et mittimus asinum in patriam*.

Azonban, ha a vizsgák évszázadok óta az egyetemen fennállanak, ha a legszabadabb alkotmányal bíró államban is be vannak hozva, ha keresztülvitelüket hatóság és nyilvánosság éber figyelemmel ellenõrzi, ha a vizsgálati rendszereket behatóan tanulmányozzák és idõnként módosítják, változtatják, de schol végleg el nem törlik: akkor mégis azon valószínűség nyomul elõtérbe, hogy fennállásuk igazolva van, hogy azok valami gyakorlati értékkel bírnak. Ezen érték röviden mondva abban áll, hogy a vizsgák a képzettség minimumát biztosítják, melyen alól a jelöltnek sülyedni nem szabad

a nélkül, hogy a közélet általa ne veszélyeztessék.**) A sikerrel letett vizsga bizonyítéka annak, hogy valaki azon képességeket és ismereteket megszerezte, melyek birtokában közszolgálatra bocsátható vagy tudományos szakmájában tovább fejlődhetik.

Igaz, hogy az egyetem hivatása a tudomány tovább fejlesztésén működni, hogy mind az egyetemi tanításnál, mind az egyetemi tanuláshoz teljes joggal feltételezhető és követelhető azon nemes és magas szellem, hogy a tudományt ne csak a gyakorlati haszna miatt műveljék! — De a tudomány ezen magasabb iránya, hogy önmagában értékkel és abszolút végtelen méltósággal bír, azáltal korántsem szüntetik meg, hogy a tudomány a gyakorlati élethez érintkezésbe lépve, gyakorlati célok elérésére az eszközöket nyújtsa.***) A tudományok viszonya a cselekvő élethez, saját lényegéből folyik: hatalmát s méltóságát éppen az által nyilvánítja, hogy minden tény, minden viszony eredetig, lényegig előnyomulva igaz, kritikai úton az öntudatos cselekvést kormányozza. Az igazi tudomány fejlesztése már önmagában véve igazi gyakorlat fejlesztése is. Az egyetem ugyanazon mértékben gyakorlati intézet, a menynyiben tudományos; és mint Hoffmann igen helyesen mondta: „az egyetemnek azon célja, hogy tudományt fejlesszen a tudomány végett és hogy a tudományt előmozdítsa a gyakorlat végett: mégis lényegében véve csak egy, a menynyiben az

*) Stein: *Lehrfreiheit Wissenschaft etc.* 46.

**) Hoffmann: *Ueber die Ideen der Universitäten Würzburg* 1845. 9 és köv. lap.

utóbbi annyival inkább elhibázottnak tűnik ki, minél kevésbé jár együtt az előbbivel.“ Így az egyetem legmagasabb céljaival nem jöhet ellentétbe azon körülmény, hogy a hallgatók legnagyobb része gyakorlati pályára szakembereknek készül. A szakember, ki a tudományt a gyakorlati életben értékesíteni igyekszik, nem alkalmazhatja a tudomány kincseit az életre, ha azokat el nem sajátította; nem felelhet meg a folytonos haladás igényeinek, ha a tudomány folytonosan gyarapodó vívmányait tudományos álláspontjánál fogva bírálólág felfogni képtelen: szóval a szakember nem mivelheti a tudományt kevésbé öntudatosan, mint a szaktudós. És ha a szaktudóstól szorosabb értelemben tudomány-szakmájában kimerítőbb és legkisebb részletekig terjedő, valamint a legtávolabb következtetésekbe bocsátkozó ismereteket követelhetni, úgy a jövődöbeli szakértőtől egész tudományköre fontosabb fejezeteinek alapos és öntudatos felfogásában ugyanazon legmagasabb követelmények tehetők, mint a jövődöbeli szaktudóstól, ha csak a tudomány méltóságát és a jelölt képességét a jövődöbeli üdvös gyakorlati működésre veszélyeztetni nem akarjuk.

Ezek a tisztán tudományos, tisztán egyetemi szempontból a végzett tanulóhoz teljes joggal tehető igények, s hogy ezeknek megfelelt, arra nézve a tudori szigorlatok tesznek tanúságot, és Németországban tisztán ezen értelemben tartatnak a tudori szigorlatok. De saját állami berendezésünkhöz képest, a német egyetemektől eltérőleg, a megvizsgált tudor nem tisztán szellemi képesítést nyer, hanem

egszersmind igen tekintélyes polgári jogokkal lesz felruházva; így pl. az orvosjelölt azon pillanatban, mikor felavatását az egyetemen kiérdemelte, minden polgári és állami orvosi alkalmazásra igényt tarthat; megbízhatása, tapasztalata, ismereteinek nemesak mélysége, hanem terjedelmére nézve soha többé új vizsgálatnak nem vettetik alá. Így tehát jelenlegi viszonyaink közt és mindaddig, míg tudorainkra nézve a Németországban dívó orvosi államvizsga nem hozatik be, a tudorjelölt vizsgálatánál nemesak az jön kérdésbe, hogy „az illető tudománya szellemében önálló és jól fegyelmezett gondolkodásra vergődött, „*) hanem szükséges, hogy a gyakorlati fogások, a tények, ismeretek és eszmék lehetőleg nagy tömegét elsajátította és átértette legyen; szükséges, hogy az adatoknak legalább azon minimumával birjon, mely őt képessé teszi a gyakorlati téren előforduló concret esetek végtelen különféleségében oly biztosan és gyorsan eligazodni, a mint azt a társadalmi közszolgálat követeli.

Hogy a hallgató tanulmányai végeztével ezen kettős igényeknek megfelelhessen, hogy az aránylag rövid idő alatt, mely tanulmány-tartamúl ki van tűzve, szakmája tág körét felölelje, de ne csak gépies betanulás útján, hanem öntudatos criticával és haladásra képes öntevékenységgel, arra nem lehet elég, hogy bizonyos számú fél éveket az egyetemen töltött és tetszése szerint a szaktudományához tartozó tantárgyakkal foglalkozott legyen, hanem okvetlen szükséges, hogy szaktudományának legalább

*) Than rectori beiktató beszéd 1875.

minden főtárgyát a kellő szorgalommal behatóan tanulmányozza, és hogy e mellett tanulmányainak menetében bizonyos természetszerű sorrendet kövessen. Mert ha az ugynevezett előkészítő természettudományi tantárgyaktól eltekintünk is, egy orvos tanuló, ki a boncztant nem tanulta meg, az élettant nagy erőltetéssel sem tudja megérteni, hiányzik neki az alap, melyhez az új fogalmakat kösse, — a ki ép boncz- és élettant nem tanult, az a kórélettant és kórboncztant nagy szorgalommal és a legjobb képesség mellett sem fogja sikeresen tanulmányozni s ha ezeket és a gyógyszeriant nem tanulta meg, a gyakorlati kórodai tantárgyak feldolgozásánál legyőzhetlen nehézségekkel küzd s a továbbhaladás lehetővé tételénél, neki más mód nem marad, mint a műlasztottat a természetes rendben utánpótolni, a megelőző tanulmányokat újból kezdeni; s ha neki ezen elhatározásra hiányzik a férfias jellem és becsületérzet, vagy az anyagi kellékek, akkor a különböző betanulási mesterségekkel és jó tehetség mellett, viheti ugyan arra, hogy a kellő patientiával utóvégre a szigorlatokon átúszik, de az ily egyénnek a gyakorlati jogokkal való felruházása, mint Than mondja: „nemcsak a kultura érdekeinek szegyenletes megghiusítása, hanem egyenesen méltatlan szabadalom osztogatás, a társadalom és az állam legszentebb érdekeinek a véletlenre bizása“, mit bár mily tanulási rendszer mellett megengedni nem lehet és nem szabad.

Jelen viszonyaink közt a legezészerűbb egymásutánját, bemutatja a hallgatónak a tudománykarok által kidolgozott tanulmányi terv, — lelkiismeretes

keresztülvitele ellenőriztetik a tanulmányi folyam alatt leteendő vizsgálatok s előszigorlatok és conversatoriumok által.

A tanári kar által összeállított és a viszonyokhoz képest korszerűleg változtatott tanulmányi rendezészerűsége oly nyilvánvaló, hogy e felett alig lehet nézetkülönbség, s itt csak azon kérdés maradhat fenn, hogy egy ilyen tanrend kötelessé tétele és annak a tanfolyam alatt tartott vizsgálatok általi ellenőrzése okvetlen szükséges, és a tanulási szabadsággal összeegyeztethető-e?

Természes, hogy már a legegyszerűbb szigorlati rend, mely azon feltételeket foglalja magában, melyek mellett a tanuló a végszigorlatra bocsáttatik s melyben bizonyos tanulmányi idő, s bizonyos főtantárgyak hallgatása kijelöltetik, már önmagában véve a hallgatók által mint irányvonal felhasználható tanulmányaik berendezésénél; s tapasztalati tény, hogy a végszigorlati rendben történt kisebb változások önmagukban a tanulmányi rend változását eredményezik, a menynyiben a hallgatók legnagyobb része csakhamar alkotja a rendet, mely nekik a szigorlatok letehetéseig legegyszerűbbnek látszik. — Sokan tényleg azon nézetben vannak, hogy a tanulmányi rend egészen szabaddá tehető és csupán csak a czélszerűen rendezett végszigorlatok kérielhetlen szigora által is megmenthető a társaság képtelen és tudatlan szake mberektől, s ezen nézet ellen elméletileg alapos indok fel sem hozható; mégis ennek gyakorlati kivitele nemcsak nehéz, hanem a legtöbb esetben épen lehetetlen, vagy legalább is jogosulatlan. Így az orvosi szakot

illetőleg Billroth a következőket mondja: „az orvosi tevékenység és különösen az orvos jótékony és gyakorlatilag eredménydús működése oly sok tényezőkől van összetéve, hogy még a legszigorubb vizsgálat által is csak igen korlátozott ítélet állapítható meg, a jelölt képessége, tudományos és gyakorlati értéke felől. A kórtünetek kutatása és helyes kombinációja, a lényegesnek megkülönböztetése a lényegtelenről, a meghatározás, mikor, hol és mi teendő, ép annyira egyéni képességtől, mint ismeretektől és gyakorlattól függ; a beteggel való bánásmód, bizodalma kiérdemlése, az ügyesség őket kihallgatni, őket lecsendesíteni, vigasztalni vagy figyelmüket bizonyos tárgyakra vezetni: mindez sem könyvből, sem előadásból nem tanulható; ezt a tanítvány csak közvetlen traditio útján a tanítótól lesi el, őt öntudatlanul mindezen dolgokban utánozza. Ezen methodicus utánzásra való képességhez társulnia kell amaz ellentállhatatlan belső ösztönnek, mely a beteg szervezetben levő zavar kikutatására buzdít, részint azért, mert maga a kikutatás örömet okoz, részint mert élvezet másokkal jót tenni, rajtok segíteni, s ha ez lehetetlen, őket vigasztalni. Sok ezekből példa által betanítható, de vizsgán nem egy könnyen kikutatható, még a beteg ágynál sem.“*) Ahoz jön még, hogy az elvből szigorú vizsgáló csak ugyan gyakran tulbecsüli azt, mit egyáltalán 4–5 évi tanulmányozás által elérhetni. Az orvos mindezek előtt lelkiismeretes, komoly legyen, ha egy esetben hiányait érezi, azokat azonnal pótolja ki;

*) Billroth. Lehren und Lernen der Med. Wissenschaft 226.

tudnia kell az orvosnak, hol és hogy keresse azt, a mi neki hiányzik, hogy betegén segíthessen! Hisz nyilvános dolog, hogy minden klinikus tanár saját szakmájába tartozó ritkább eseteiben könyvtárában utána néz, mielőtt az esetet előadásában tárgyalná és nem létezik ok, mért ne tehetné ezt gyakorló orvos is, ha olyan dolgok fordulnak elő, melyeken fennakadt.*)

A tulszigorú vizsgáló tehát indokolatlan elvből indul ki, ha azt követeli, hogy a szigorló tanulmányai bevégeztésekor mindent tudjon, mi szakmájához tartozik, hogy befejezett képzettségű egyén legyen, s nincsen tekintettel arra, hogy egész tanulmányi rendszerünk nem azt czélozza, hogy chinai állapotokat, megállapodást létesítsünk, hanem ellenkezőleg azt kívánja, hogy mindenki a képesíttetés után is élte fogytáig szakmájában tanuljon és haladjon.

Az 1813-iki szigorlati rendszabályok 7-ik pontjában előirt vizsgálati mód, hogy a vizsgáló a feltett kérdésen kívül semmit se szóljon, a tanszabadság behozatala óta már anynyira elavult, hogy még eltörlését sem tartották érdemesnek, de mind a mellett historicus jogosúltsága kérdésbe nem vonható. Mikor a szigorlónak elő volt írva a tankönyv, mely szerint készüljön, melyet elcitol fogva végig helyes és hibás nézeteivel be kellett tanulnia, akkor megengedhették maguknak a vizsgáló tanárok e kényelmet, — tették is, sőt előfordult, hogy a tanár a szigorlatnál nyitott könyv mellett kérdezett. A szigorlat akkor csakugyan objectiv volt, s a jelöltől követelni lehetett, hogy minden kérdésre, mi az előirt könyvben foglalva volt, találó feleletet adjon.

*) I. Billroth idézett m. 227 lap.

Mai nap az ily objectiv vizsgálat csak igen kevés, valószínűleg egy tárgyból sem lehetséges, mert egyrészt nem képzelhető, hogy a jelölt annyira elkészüljön, hogy egyáltalában minden tehető kérdésre megfeleljen; másrészt maga a tanár sem tudhatja, hogy az illetőnek mennyi és hogy adatott elő, mely rész volt előtte kimerítőbben tárgyalva; továbbá a gyorsan haladó tudományban a nézetek egyik másik tárgy körött ellentétesek és gyorsan változók, így tehát minden vizsgáló csak bizonyos körültekintéssel és méltánossággal ítélheti meg a jelölt feleletét és minden vizsgálatnak bizonyos subjectiv színezete lesz. Billroth mondja: „Pessimisták, csodabogarak, idült gyomor- és bélhurutban szenvedő vizsgálók, kik aranyérben, viszkető izzagban sinlenek, önteremtette geniek, csalahatatlanok, mindig igen fatalis, kínzó, gyakran bosszantó vizsgálók, néha egész öntudatlanul saját rosszszullétöket a jelölttel ép úgy éreztetik, mint bármely más emberrel, ki velök érintkezik;“ ha most már a vizsgálati főelv a drakói szigor, akkor ugyan kevés menedéket találna a tanszabadsági vizsnyokban felnőtt candidatus a meg nem érdemelt bukás ellen a vizsgálati elnökben, ki más szaktanár kérdéseinek, kérdezési modorának megítélésébe nem igen bocsátkozik, s a kellemetlen érintkezéstől tartózkodni fog, kivéve, ha már igen kirívó botlások történnek. Másrészt megint előfordulhat, hogy épen a tanszabadság tulságos tekintetbe vételével méltatlan szigorló keresztülbocsáttatik s általában elégtelesen az egy-két óráig tartott végvizsgálat arra, hogy a jelölt egész egyénisége felett teljes megnyugvással vélemény adassék. Ha ezek első sorban az orvosi szigorlatra vonatkoznak is, mutatis mutandis

állanak a többi karokra nézve, mert ezéknél sem egyedül a positiv tudás tömege veendő tekintetbe, hanem az egyén megítélésénél szabatos kritikai gondolkozása, öncselekvési képessége stb. is szerepelnek.

De mindezekről eltekintve, a végszigorlat ha befolyásolja is a tanulmányok berendezését, nem mindig eredményezi azt, mit józan észszel feltenni lehetne, nem ritkán a legbotrányosabb abusust teszi lehetőségessé. Ennek legvilágosabb példáját szolgáltatta a bécsi orvoshallgatóknál az 50—60-as években igen elterjedt szokás, hogy az előkészítő természetrajzi és az elméleti orvosi tantárgyakat, boncztant, élettant, kórboncztant stb. az első és második évben rohamos gyorsasággal végezték, s többnyire épen nem tették beható tanulmányozás tárgyává, mint 3-ad évesek igen hiányos előképzéssel a kórodákra siettek s ezeket úgy a hogy a 4-ik évben elvégezvén, a tanfolyam 5-ik évében újból boncztant és élettant stb. gyakran a természetrajzi tárgyakat vették, minthogy ezekből a tanfolyam bevégezése után, az első orvostudori szigorlatot kellett letenni. Így tanulmányaik szokásos beosztása a természetes haladás menetével egészen ellenkező volt, s habár az előirt féléveket kitöltötték s a fő-tárgyakat az előirtnál 2-szer 3-szor hosszabb időn át frequentálták (így pld. a boncztant és élettant) mégis aránylag kevés sikert értek el, mert a készülés kényszerített, rohamos volt, mert semmit sem tanultak akkor, a mikor kellett volna s az időfecsérlés s hiányos előképzés különösen a gyakorlati életre fontosabb kórodai szakmák hátrányára történt. Az ilyen tévedések azonban nem csak

az orvosi karnál és nem csak a bécsi egyetemen, hanem másutt is előfordultak, s e példát sine irae studio, csak azért választottam, mert köztudomású dolog, hogy éppen ott a vizsgálat szigorú kezelése annyira ment, hogy nemcsak a hallgatók buktak rendre, hanem végre maga a tanár is. Ezen s hasonló tapasztalatok eredményezték, hogy azon egyetemeken, hol azelőtt korlátlan tanulási szabadság volt, mai nap a végszigorlatokon kívül más megszorítások is lettek behozva. Így az orvosi tanulmányokra nézve a végszigorlatoknál bemutatandó köteles tantárgyak és hallgatási óra számon kívül nem csak a német birodalom egyetemein a tentamen physicum praeclusiv terminus alatti letétele elrendeltetett, hanem nálunk és az osztrák birodalom valamenynyi egyetemén, ugya schweitzzi egyetemeken is megengedtetett, hogy a tanfolyam alatt bizonyos vizsgák tétessenek, mely engedély adás által a kormány kétségkívül azt akarta elérni, hogy a vizsgák csakugyan le is tétessenek.

Mi nálunk e változás rövid életű, de hiányai már most is elég világosak. Ha az orvos tanulóknak az első, a második tanulmányi év végével megengedtetik a vizsgátétel, akkor a legjobb hallgatók, azaz olyanok, kik különös elhatározási képességgel bírnak, s kik netalán más külső körülményeknek nyomása alatt vannak, felhasználják ugyan az alkalmat s a megengedett vizsgát a rendes időben leteszik. Ezen hallgatók éppen azok, kik velök született kötelességérzetüknél fogva s más tulajdonságaik miatt szakmájukat úgy mivelik, a hogy kívánatos,

t. i. egyenletes szorgalommal tanulnak, s így vizsgára mindig készek és azt leteszik szabadon, kényszer nélkül és mondhatni minden különös készülődés nélkül is. De fájdalom, ily hallgató mindenütt igen kevés van, s hogy mily kevés van nálunk, abban tűnik ki, hogy a megengedett természetrajzi elővizsgát 75 arra jogosult hallgató közül a rendes időben 9, tehát 12% az orvos tudori előszigorlatot 48 közül 1, tehát mintegy 2% tette le. A hallgatók legnagyobb része gondol ugyan a szigorlatra s készül is, de nem akkor, mikor kellene, hanem a természetes határidő lefolyása után; — a természetrajzi elővizsga tárgyait akkor tanulja, mikor már élettant hallgat, boncztant és élettant, mikor kórboncztant és kórélettant hallgat, s ez így megy, míg végre kottözött szorgalommal, szünidők föláldozásával a néha mégis csak silány, elkészt vizsgatételre érkeznek, vagy a folytonos kamat törlesztésről-évrre tart, míg az előirt tanfolyam végezte után, a bemagolás koldus kenyérére jutnak. Az ilyen hallgató még azon keserű meggyőződést is viseli, hogy ideje nemcsak haszon nélkül folyt le, hanem a folytonos készülés, a nyomasztó szigorlati félelem miatt ifju korának élvezetétől is elesett, szóval, hogy idejét rosszszabbul használta fel mint azok, kik fékezetlen könnyelműséggel, tücsök módra végig éneklik éltük tavaszát.

Kétségtelen, hogy épen ezeknek előérzetében az új szigorlati szabvány a tanfolyam közben leendő vizsgaengedélyt praclusiv terminushoz, t. i. az 5-ik félévhez köti, miért is ama kétéltűség csak mintegy 1 $\frac{1}{2}$ évig tart, s ezen túl megint azon viszo-

nyok nyerik az uralmat, melyek az 50—60-as években a szabad tanulási rendszert oly érzékenyen károsították.

De ha ezen dolgok oly nyilvánosak, hogy e fölött már mindenki, ki pár évet az egyetemen töltött, tisztában van, mikép történhetik, hogy még mindig találkoznak, kik ellenzik azt, hogy valahára a dolgok természete szerint a tanfolyam közben vizsgák tétessenek, mielőtt a hallgató az olyan tantárgyakhoz bocsáttatnék, hol amaz előismeretek már feltételeztetnek, alapul szolgálnak? Mi indítja a szigorlati szabványt arra, hogy félénk tétovázással ide-oda kapkod és mellékutakon, indirect módon kívánja elérni azt, mit egyenes uton egyszerű módon teljes joggal követelhet? erre azt kapjuk feleletül, hogy mindez a tanulási szabadság megóvására történik. *Difficile est satyram non scribere*. A bujósdiin csakugyan nevetni lehetne, ha nem volna oly komoly oldala, ha nevetésünket nem kísérné a hallgatók önelégedetlensége, blaszirt-sága, szerencsétlen következményeivel; reményeikben megcsalt szülők keserve s a kijátszott közérdek méltó roszszalása.

Tehát a tanszabadság épen tartása miatt nincs a hallgatónak előirt tanterve, nincs időhöz kötött vizsgálója? De nézzük a dolgot közelebbről.

Ha a hallgató akár legelőször akár tanulmányainak folytatására az egyetemen beiratkozik s előirt tanterv nem áll rendelkezésére — szabadon választ-e? Többnyire nem is sejt, mit kell hallgatnia, ha jogásznak vagy orvosnak akarja magát kiképezni, — nem tudja, hogy az ismeretlen tantárgyak közül

melyiket értheti meg eddigi tanulmányai alapján és ha magára hagyatik, nem is fog választani, hanem legfeljebb találgatni, és — kötve hiszen — hogy a helyeseket fogja eltalálni. Elég gyakran láttam az ilyen szabad választást: az illető szolgát, irnokot, quaestort kérdez, esetleg felsőbb évbeli hallgatóknál tudakozódik s ezeknek informatiói folytán jegyezi be tantárgyait; ritkábban jár a helyes uton, midőn a dekánnak tanácsát kéri ki és azt követi is. Mondhatják, hogy éppen ezen tájékozás végett tartandók az ugynevezett hodegeticus előadások, de ezeket többnyire a tanrendben hiába keressük és a hol látjuk, ott is akkor tartatnak, midőn már a többi előadások is elkezdődtek és ha átnézeti rövidségük mellett bizonyos tájékozást nyújthatnak a szaktárgyak későbbi elrendezésében, még is mindig bizonyos subjectivitással fognak birni és soha sem biztosíthatják a tanfolyam helyes elrendezését úgy, mint egy a kar áltai teljes összhangzásban megállapított tanulmányi terv. Csak egy ilyen terv, melyben a szakszerű kiképzésre okvetlen szükséges ugynevezett főtantárgyak tanév szerinti előtűntetése mellett azon nem köteles tantárgyak is kijelöltetnek, melyeknek élvezetére a hallgató fokozatos fejlődése mellett képesítve van, teszi lehetségessé a hallgató szabad választását: mert különben tájékoztatlansága miatt vagy a legnagyobb botlásoknak van kitéve, vagy legjobb esetben is öntudatlanul mások tanácsára rendelkezik ideje felett.

A mi pedig a tanfolyam közben a fokozatos előhaladás lépcsőzeteinek megfelelő időhöz kötött vizsgákat illeti, nyíltan be kell ismernünk, hogy ezek

korlátozzák a tanulási szabadságot, de csak anynyiban, a menyinyiben a kapocs öszszetartja az építményt, a menyinyiben a tiszta erköles sugalma korlátozza szabad elhatározásunkat. „Vergebens werden ungebundne Geister nach der Vollendung reiner Höhe streben;“ mond Goethe, öntudatos kritikai szabadság a tudományban, fegyelmzett tanulás, tettleges edzett öncselekvés nélkül utopia marad. A leghelyesebb tanulmányi terv nem biztosítja a tanfolyam czélszerű berendezését, a legszabadabb tanítás üdvös befolyása csak akkor nyilvánulhat, ha a tervszerüleg bevásasztott tantárgyak tanulmányozása a hallgató részéről a kellő következetességgel és kitartással történik. A hallgató, ki azt hiszi, hogy kötelességeinek megfelelt, ha az előadásokat leirta és látogatja, soha sem emelkedik azon magaslatra, hogy tantárgyában öntudatos szabadsággal birjon, ő saját tudatlanságának uralma alatt maradt. Akadt hallgató, ki oly szerencsés felfogási képességgel bir, hogy a hallottak meglehetős tiszta utóképe agyában hosszabb ideig megmaradt, de ez mégis csak kivétel, és az ily módon szerzett ismeretek halmaza nem tekinthető tudománynak, mert mint Baer mondta: a tudomány nem a meggyőzések öszszegyüjtött tömege, hanem oly meggyőzések foglalatra, melyek azon tiszta tudat által tartanak öszsze, hogy miért vehetők igazaknak.*) Minden tudományos törekvés általános nyeresége a bírálat; és tanulási szabadságunknak czélja épen e

---

*) v. Baer: Blicke auf die Entwicklung der Wissenschaft. Reden gehalten in wissenschaftlichen Verhandlungen 1864. 89. I.

birálói képesség elsajátítása. De hogy juthatna birálói képességre az, a ki megelőző tudományokban azon minimumot nem sajátította el, mely a tovahaladásra okvetlen szükséges. A lángész, ha fékezetlenséget jelent, már rég elvesztette tekintélyét a tudományban, neki csak azt lehet tanácsolni, hogy kísértse meg szerencsés-jét a költészet világában; a tudományban csak a talentum ér valamit, ha szorgalommal párosul és önuralmi képességgel, — s minden nagyobb szerű haladás nem a jó, a genialis ötlet, vagy gyors munka által, hanem kivétel nélkül kitartó szorgalom által lett kierőszakolva.

Kétségtelen, hogy a rugó, mely minket a tudomány művelésére indít a bennünk létező magasabb hivatás érzete, a magasztos iránti érzék, mely velünk született: est deus in nobis agitante calescimus illo. Ezen isten mindnyájunkban nyilvánul többé-kevésbé élénken, — néha ellentállhatlan erővel, ez tölti meg egyetemünk csarnokait. De ez istennek küzdenie kell mindenféle külső körülményekkel, küzdenie kell saját testiségünkkel, — de hát miért ne mondjam nyíltan — küzdenie kell a restséggel. Igaz, hogy néha minden segítség nélkül, sőt igen nyomasztó viszonyok közt egyesekben tevékeny — győző maradt; de mily kevés azoknak száma, az előbb jegyzett százalékokból tűnik ki; — gyakran megtörténik, hogyha ama küzdelemben tökéletesen magára hagyatik és nincs védőbástyája, melyre támaszkodják, legyőzetik, vasba kerül s hova-tovább a fogságban elgyengülve, ha felébred is, haszontalanul rázza lánczait. Ilyen véd-

bástyák mindenek előtt a nyilvános conversatoriumok, a nyilvános vizsgálatok. — Emberek vagyunk s az egyetemi polgár is csak ember s Medea után mondja: *Video meliora proboque, deteriora sequor!*

Hol van a társadalmi osztály, mely minden kényszertől ment? Az egyik a mindennapi szükség nyomása alatt áll, a másiknak a hivatal írja elő magatartását, s az, ki ezek felett áll, ténykedésében a nyilvánosság által korlátoztatik: minden élő lény a létérti küzdésben edzi erejét, miért kockáztassék az állam jövő támasza évekig, önelhatározása ingatag, néha gyenge játékán.

Alig van hallgató, ki választott tudományszakában az egyik vagy másik tárgyhöz bizonyos előszeretettel ne forduljon, hiszen a szakmaválasztás is legtöbb esetben már azáltal ejtetik meg, hogy az illető bizonyos tárgy iránt sejtelemszerű hajlamot érez; — de lehetséges, képzelhető-e, hogy minden szaktanuló szaktudománya minden szükséges tárgyat, az egyes tárgyak minden részét úgy kedvelje, hogy ezeket tisztán a tárgy iránti szeretet miatt kedvelje? Többet mondok, lehetséges-e, hogy valaki egy szaktárgyat is igazán szeressen, ha azt épenséggel nem ismeri. A tárgy iránti szeretet csak akkor fejlődik ki, mikor avval nemcsak megismerkedett, de belé is mélyed, s ha egy hallgató bizonyos szaktárgyával előszeretettel foglalkozik . . . eo ipso bizonyítékot ad a felől, hogy benne már bizonyos sikerrel előhaladott. Az első anyag szerzés többnyire nehéz és bármily szükséges, mégis csak ritkán nyújt különös élvezetet; ha ilyenkor a köte-

lességérzet és külső körülmények befolyása nem készlet a kitartó munkára, akkor nem is jutunk odáig, hogy képességünk a tárgy művelésére öntudatra jusson, hogy a tárgy iránti szeretet bennünk ébredjen.

Mindezek után alig szükséges még külön kifejeznem azt, hogy az előirt tanterv, az időhöz kötött vizsgák, a conversatoriumok stb. a szabad tanulási rendszerre nézve nemcsak nem hátrányosak, hanem ellenkezőleg az egyedüli eszközt képezik arra nézve, hogy a tanulási szabadság üdvös hatása ne csak egyesek által legyen élvezhető, hanem a legtágasabb körre, minden hallgatóra kiterjesztessék;— hogy valamennyi hallgató még azon időben, mikor gondatlanul saját tudományos kiképzésének élhet, kitartó szorgalom s folytonos öneselekvés alapján oda emelkedjék, hogy szakmájának öntudatos megítélésére képes legyen és ily alapon szabadon válasszon tantárgy, könyv és tanár között.

Ezek tisztelt gyülekezet egyéni nezeim a tanulási szabadságra vonatkozó intézkedések felett. Legyen szabad föltennem, hogy nem egyedül állok, legyen szabad remélnem, hogy egyetemünk ifjúsága velem egyetért!

Uraim! a haza várja, tegye kiki a maga kötelességét!

Ezzel az 1877—8-ki tanévet megnyitottnak nyilvánítom.

